

Kuttes det fortsatt i kulturkritikken?

KRITIKKENS UTVIKLING OG KUTTENES KONSEKVENSER

RAPPORT 2023

Andrea Csaszni Rygh

Rapport 2023

Andrea Cszani Rygh

Doktorgradsstipendiat, Institutt for medie- og samfunnsfag, UiS

andrea.c.rygh@uis.no

Rapporten er finansiert av Norsk kritikerlag.

Innhold

Forord.....	3
Sammendrag	4
1. Innledning.....	5
2. Kritikerlagets medlemsundersøkelser	5
3. Data og metode.....	7
3.1 Kartlegging av utviklingen (del 1)	7
3.2 Kvalitative intervjuer (del 2).....	8
4. Utviklingen i antall kritikker: «Tallenes tale»	9
4.1 Utvikling i avisene.....	9
4.2 Utvikling i tidsskriftene.....	11
5. Kritikernes stemmer – hva må gjøres?.....	12
5.1 Kuttene konsekvenser	12
5.2 Journalistisk vending i aviser og tidsskrift?	14
5.3 Rekruttering og mangfold	16
5.4 Hvorfor er det viktig med kritikk?	18
6. Konklusjon.....	21
Referanser	22

Forord

I denne rapporten presenteres en undersøkelse av antall kritikker innenfor ulike kunstområder i et utvalg aviser og tidsskrifter fra 2007 til 2022. I tillegg presenteres en analyse av intervjuer med seks kritikere innenfor kunstområdene litteratur, musikk, teater, visuell kunst og dans om deres syn på utviklingen av kritikken og aktuelle problemstillinger for kritikken i dag.

Rapporten er utarbeidet på oppdrag fra Norsk kritikerlag i forbindelse med at Future Present Group i 2022 gjennomførte en medlemsundersøkelse om Kritikerlagets medlemmer.

Takk til Norsk kritikerlag for god dialog og kommentarer underveis i prosessen. Takk til Merete Jonvik ved Universitetet i Stavanger for innspill til rapporten. Takk også til redaktører som har vært behjelpelig med informasjon, og ikke minst til kritikerne som har deltatt i undersøkelsen.

Sammendrag

I denne rapporten gjøres det rede for en undersøkelse av kritikkens utvikling innenfor kunstområdene litteratur, musikk, teater, visuell kunst og dans. Del 1 av undersøkelsen har tatt for seg utviklingen av antall kritikker i aviser og tidsskrifter i årene 2007, 2017 og 2022. Del 2 av undersøkelsen har tatt for seg intervjuer med kritikere innenfor ulike kunstområder om deres syn på kritikkens utvikling de siste tiårene.

Del 1 av undersøkelsen viser at det har blitt kuttet drastisk i kulturkritikken i trykte aviser fra 2007 til 2022. Blant avisene i utvalget har kritikken blitt mer enn halvert i denne perioden (55,8 prosent nedgang) og fra 2017 til 2022 ble det kuttet 18,8 prosent. I tillegg skrives det mindre kritikk i de største avisene, og noen aviser har ingen kritikk om visuell kunst, teater og dans i 2017 og 2022. Kritikken i kulturtidsskriftene har doblet seg fra 2007 til 2022, men antallet veier likevel ikke opp for kuttene i avisene i samme periode.

I del 2 beskriver kritikerne i utvalget blant annet at kutt i kritikken kan stå i veien for en rik offentlig samtale om kunsten. Kritikerne peker på en økende tendens til en «forenkling» av kritikken. I tillegg bidrar økt digitalisering til at kritikken, på godt og vondt, får et mer «journalistisk preg». Det beskrives at usikre arbeidsforhold for kritikere kan gjøre det utfordrende å sikre sosialt- og kulturelt mangfold.

Nøkkelord

Kritikk, Kritikere, Kutt i kulturkritikken, Digitalisering, Mangfold, Rekruttering

1. Innledning

De siste tiårene har det blitt rapportert om kutt i journalistikken generelt og i kulturjournalistikken spesielt (Dahlstrøm og Hognestad, 2016). Denne utviklingen kan ses i lys av en større global trend, digitalisering og endrede vilkår for mediene. Ifølge Retriever (2019)¹ ble antall kulturoppslag i avisene i Norge redusert med 28 prosent mellom 2014 og 2017, men til gjengjeld hadde artikkellengden gått opp². I Klassekampen kunne man lese at kritikken hadde blitt halvert i en rekke norske aviser fra 2007 til 2017³ (Larsen, D.E.U., 2017). Har det blitt kuttet ytterligere i anmeldelser i avisene siden 2017? Hvordan har utviklingen vært i kulturtidsskriftene? Hvilke forskjeller er det mellom de ulike kunstfeltene? Hva tenker kritikerne selv om utviklingen i løpet av de siste 20 årene? Og er det i det hele tatt et problem at det kuttes i kritikken?

Bakgrunnen for undersøkelsen som presenteres i denne rapporten, er Kritikerlagets medlemsundersøkelse i 2022. En lignende undersøkelse ble gjort i 2017.

Medlemsundersøkelsene gir kunnskap om Kritikerlagets medlemmer og deres arbeidsforhold, men gir mindre informasjon om forskjeller mellom kunstområdene. I tillegg ønsket Norsk kritikerlag informasjon om utviklingen av antall kritikker og kuttenes konsekvenser for kritikken og kritikere.

De overordnede problemstillingene i undersøkelsen er:

- 1) Hvilke utviklingstrekk ser vi i kritikken med tanke på antall anmeldelser innenfor de ulike kunstområdene?
- 2) Hvilke utviklingstrekk peker kritikerne selv på når det gjelder kutt i kritikken, endringer i kritikkenes innhold og aktuelle spørsmål som mangfold og rekruttering til kritikeryrket?

Rapporten har to deler. I del 1 besvares første spørsmål gjennom en kartlegging av kritikker i et utvalg aviser og kulturtidsskrifter, og i del 2 besvares spørsmål nummer to ved hjelp av intervjuer med et utvalg kritikere innenfor kunstområdene litteratur, musikk, visuell kunst teater og dans.

2. Kritikerlagets medlemsundersøkelser

Som et bakteppe for rapporten presenteres i det følgende noen av funnene i Norsk kritikerlags medlemsundersøkelse i 2022, og noe fra undersøkelsen i 2017. I 2022-undersøkelsen består utvalget av 91 kvinner og 80 menn. 172 av 362 svarte på den tilsendte undersøkelsen (48 prosent svarrespons). Aldersfordelingen i utvalget er relativt jevnt fordelt,

¹ <https://www.retrievergroup.com/no/blog/hvem-kommer-til-orde-i-norsk-kulturjournalistikk>

² Nedskaleringen kan ses i lys av de generelle økonomiske innstramningene mediene står overfor. Den relative reduksjonen i kulturstoffet i riks- og regionsavisene fra 2014 til 2018 er ifølge Retriever på kun 2 prosent.

³ Avisene i undersøkelsen var VG, Dagbladet, Aftenposten, Dagsavisen og Klassekampen. Undersøkelsen var basert på opptelling av kritikker fra september måned de to årene.

med noen flere i aldersgruppen 40–49 år (27 prosent), etterfulgt av 50–59 år (20 prosent), 30–39 år (18 prosent), 70 år+ (17 prosent), 60–69 (12 prosent) og 20–29 år (5 prosent).

De fleste kritikerne skriver om litteratur (58 prosent), etterfulgt av scenekunst (23 prosent), visuell kunst (24 prosent), musikk (15 prosent), dans (8 prosent) og film (5 prosent). Omtrent halvparten av kritikerne holder til i Oslo, 14 prosent på Østlandet og 13 prosent på Vestlandet, Nord-Norge (6 prosent), Midt-Norge (4 prosent) og utlandet (5 prosent).

Kritikerne er en utdannet populasjon. 67 prosent oppga å ha mer enn fire års høyere utdanning, 19 prosent oppga å være på forskernivå, Dr. grad og 14 prosent har universitet/høyskole utdanning under 4 år.

Kritikere har sjelden faste stillinger og kontrakter som kritikere. Kun 6,4 prosent (11 stk.) oppgir å være fast ansatt som kritiker. De fleste jobber som selvstendig næringsdrivende eller frilansere. 60 prosent av respondentene i 2022 oppgir å få betalt under Kritikerlagets satser. Begge undersøkelsene viser at de fleste jobber mindre enn 25 prosent med kritikerrelatert arbeid, og oftest har annet arbeid i tillegg.

Kritikere er en sammensatt gruppe, med stor variasjon i lønnsnivå. Kunstnerundersøkelsen (2019) viste at gjennomsnittslønnen for kritikere er rundt kr 550 000, som er litt høyere enn gjennomsnittet i befolkningen. Kunstnerundersøkelsen viser også at kritikere er en av kunstnergruppene som utmerker seg med å ha mye lavere inntekt enn sine partnere.

I Kritikerlagets medlemsundersøkelse i 2017 oppga 47 prosent av kritikerne at de skrev for riksavis, og 48 prosent at de skrev for magasiner og tidsskrift. I 2022 oppgir 45,9 prosent at de skriver for en riksavis, og 54 prosent at de skriver for tidsskrift/magasiner. En større endring ser vi når det gjelder lokal-/regionsavisene, med en nedgang på 9 prosent mellom 2017 og 2022 (25 prosent til 16 prosent).

Medlemsundersøkelsen i 2022 viser at kritikere setter pris på yrket sitt. 72 prosent svarer at de trives eller trives svært godt i jobben. Samtidig mener en overvekt av kritikerne (68,6 prosent) at de opplever stadig vanskeligere arbeidsforhold. 44 prosent mener at de ikke får akseptabelt betalt for tiden de legger ned i arbeidet. Flertallet (85 prosent) oppgir at de jobber utenfor normal arbeidstid. 19 prosent oppgir at de ikke ser for seg å jobbe som kritikere om fem år, 32 prosent svarer «vet ikke» / «ikke relevant», mens 35 prosent oppgir at de har vurdert å slutte på grunn av økonomi. 57 prosent er «noe enig» / «helt enig» i at de bekymrer seg for hva som vil skje med økonomien om de blir arbeidsuføre. 27 prosent oppgir at de har latt være å ta opp problemer eller utfordringer knyttet til oppdrag fordi de ikke hadde arbeidskontrakt. 34 prosent oppgir at de opplever at samfunnet ikke verdsetter yrket deres.

Under «Øvrig/kommentarer» uttrykker flere av kritikerne at de opplever usikkerhet knyttet til at de mangler kontraktfestede oppdrag. Noen ønsker høyere honorarer, flere kunstnerstipend og fast ansettelse.

Kritikerne tror det er mindre kutt i antall kritikere i 2022 enn i 2017, men 52 prosent mener likevel det er mindre kritikk i dag enn for fem år siden. Det er stor enighet blant kritikerne i 2022-undersøkelsen om at nedskjæringer i redaksjoner er negativt for kritikken og den

offentlige samtalen om kunst. Når det gjelder innholdet i kritikken, er 63 prosent uenige i at de selv skriver stadig mer forbrukerrettet kritikk.

3. Data og metode

3.1 Kartlegging av utviklingen (del 1)

Del 1 av undersøkelsen består av en kartlegging av kritikken i et utvalg aviser og tidsskrifter. Kilden for avisene har vært Nasjonalbibliotekets nettbibliotek. Utvalget består av seks dagsaviser og én ukeavis (Morgenbladet) og inkluderer noen av de største avisene og aviser som har vært kjent for å prioritere kulturstoff. Kunstområdene som det fokuseres på i analysen, er litteratur, musikk, teater, visuell kunst og dans. Jeg har i tillegg talt andre typer kulturkritikker i avisene, som film, tv-serier og spill. Disse er kun inkludert når jeg presenterer totalt antall kritikker i de ulike avisene.

Avisene i utvalget er: VG, Aftenposten, Dagbladet, Dagsavisen, Klassekampen, Morgenbladet og Dagens Næringsliv. Opptellingen av kritikker ble gjort i septemberutgavene fra 2007, 2017 og 2022 (papirutgavene). I Klassekampens tilfelle er det talt kritikker i oktoberutgavene fra 2017, da septemberutgavene ennå ikke var fullstendig digitalisert i Nasjonalbibliotekets arkiver⁴. En sammenligning av tallene med Klassekampens egen undersøkelse fra 2017 viste at tallene for september og oktober det året ikke var særlig ulike.

Det må tas forbehold om at spesielle hendelser kan ha en innvirkning på antall kritikker i et år. Det er vanskelig å få klarhet i og redegjøre for alle slike forhold, men et eksempel som ble trukket frem av en av kulturredaksjonene er at det i 2022 var lavere aktivitet på scenekunstheltet som følge av nedstengningene under koronapandemien, og at kulturstreiken i 2021 innvirket på aktivitetsnivået på Den Norske Opera & Ballett og ved andre teaterinstitusjoner.

Jeg gjorde et forsøk på å telle kritikker i alle avisene i utvalget på nett for å kryssjekke funnene i papirutgavene. Dette var et tidkrevende arbeid, og i tillegg ble det etter hvert åpenbart at avisenes nettsider er mangelfulle og fungerer dårlig som historiske arkiver. Da jeg forhørte meg med flere av kulturredaksjonene om publiseringspraksis, ble det tydelig at kulturredaksjonene selv mangler oversikt over antall anmeldelser, og at avisenes nettsider er upålitelige som kilde når man vil ha oversikt over antall publiserte kritikker.

Dette er interessant med tanke på tilgjengeligheten av anmeldelser på digitale plattformer. Det viser hvor viktig de trykte avisene fortsatt er, ikke minst som historiske dokumenter, og at de i flere henseender fortsatt fungerer som avisenes «front stage». Flere av avisene har ikke et 1:1-forhold mellom antall anmeldelser på nett og papir. Anmeldelser som kun publiseres på avisenes nettsider, er det dermed ikke mulig å få en god oversikt over. Funnene for avisene i denne undersøkelsen er altså basert på anmeldelser som har blitt trykket i papiravisene. Andre medier kunne også vært relevant å trekke inn i denne

⁴ Dette er spilt inn til Nasjonalbiblioteket, som skal digitalisere de manglende avisutgavene for 2017 snarlig.

undersøkelsen, slik som nrk.no som har satset på kritikk, men grunnet undersøkelsens begrensninger er de utelatt.

Kilden for tidsskriftene har vært Nasjonalbibliotekets nettbibliotek og tidsskriftenes egne arkiver. Jeg har talt kritikker på ulike kunstområder i følgende tidsskrifter: Vagant, Ballade.no, Scenekunst.no, Norsk Shakespearetidsskrift og Kunstkritikk.no. Jeg har talt kritikker i årgangene 2007, 2017 og 2022. Flere av tidsskriftene dekker flere kunstområder, selv om ett av kunstområdene som oftest er prioritert. Scenekunst.no og Kunstkritikk.no finnes kun på nett. Ballade finnes også bare på nett i denne perioden, selv om de tidligere hadde papirutgave. Når det gjelder Vagant og Norsk Shakespearetidsskrift, har jeg inkludert kritikker på både papir og nett. I Kunstkritikk.nos tilfelle er det kun inkludert kritikker fra den norske utgaven og ikke fra den nordiske. Det var ikke mulig å finne kritikker fra 2007 på Scenekunst.no. Redaktøren for tidsskriftet fortalte at Scenekunst.no ble et aksjeselskap i 2015, og at tidsskriftet før det hadde en annen profil og ikke publiserte kritikk på samme måte som i dag.

Stort sett har det vært uproblematisk å skille ut kritikken fra annet kulturstoff i avisene og tidsskriftene. Men i noen tilfeller der kritikken ikke har vært tydelig markert som kritikk og jeg har vært usikker, har jeg gjort en skjønnsmessig vurdering basert på om teksten har vært vurderende/problematiserende og omtalt et kunstuttrykk/kunstverk. For å begrense utvalget er andre former for kritiske tekster som ikke konkret tar for seg et kunstuttrykk/kunstverk ikke inkludert.

Under litteratur er alle anmeldelser av bøker og litteraturfestivaler inkludert. Under musikk er alle anmeldelser av for eksempel plater, album, låter, konserter, musikkfestivaler og opera inkludert. Under teater er alle anmeldelser av teaterforestillinger, performancer, teaterfestivaler, musikaler, revyer, figurteater og sceneshow/stand up (den siste kategorien utgjør relativt få enheter) inkludert. Under visuell kunst er alle anmeldelser av kunstutstillinger og kunstfestivaler inkludert. Under dans er alle typer danseforestillinger og dansefestivaler tatt med. Overgangen mellom kunstområdene kan være flytende, slik som at musikal er en form som både inneholder teater, dans og musikk. Performance er også en slik kategori. Jeg vil derfor nevne at kategoriseringen jeg har foretatt vil ha innvirkning på antall kritikker innenfor de ulike kunstområdene.

I anmeldelser der det har vært usikkerhet med hensyn til kunstsjanger, og i anmeldelser av festivaler med flere kunstområder representert, har jeg valgt å kategorisere på bakgrunn av en skjønnsmessig og samlet vurdering. For eksempel har jeg sett på kunstnerens utdanning/bakgrunn, kritikerens kunstområde, om anmeldelsen har lagt hovedvekten på ett av kunstområdene og festivalens profil.

3.2 Kvalitative intervjuer (del 2)

Del 2 av undersøkelsen består av ekspertintervjuer med fem kritikere innenfor kunstområdene litteratur, musikk, teater, visuell kunst og dans. Kritikerne er erfarne og godt etablert innenfor et eller flere av kunstområdene. Flere av kritikerne har eller har hatt redaktøransvar i aviser eller tidsskrifter, og flere av dem påpeker i undersøkelsen at deres

situasjon ikke nødvendigvis er representativ for kritikere flest, siden de er i en «privilegert posisjon». Samtidig oppgir flere av kritikerne å ha hatt økonomiske utfordringer. Noen jobber kun deltid som kritikere og har annet relatert arbeid i tillegg. I tillegg har jeg valgt å intervjuer en ung kritiker med minoritetsbakgrunn for å få en bedre forståelse for utfordringer knyttet til rekruttering og mangfold.

Kritikerne skriver for både aviser og tidsskrifter. Noen av dem skriver innenfor flere kunstområder, men intervjues hovedsakelig på bakgrunn av sin erfaring innenfor ett av dem. Kritikerne er anonymisert for å rette oppmerksomheten mot innholdet i intervjuene. Kritikerne refereres derfor til som «kunstkritikeren», «teaterkritikeren», «musikkritikeren», «dansekritikeren», «litteraturkritikeren» og «den unge dansekritikeren». Spørsmålene dreier seg blant annet om kutt i kritikken og konsekvenser av dette, utvikling i kritikkens innhold, forskjeller mellom ulike kunstområder, rekruttering og mangfold blant kritikere, og hva som er viktig med kritikk.

Intervjuene var semistrukturerte og varte rundt en time. De ble spilt inn på diktafon, transkribert og kodet tematisk. Det er kritikernes egne beskrivelser og meninger som vektlegges i analysen.

4. Utviklingen i antall kritikker: «Tallenes tale»

4.1 Utvikling i avisene

Kartleggingen av antall kritikker i avisene i årene 2007, 2017 og 2022 viser at det har vært betydelige kutt i kritikken i denne perioden. Tabell 1 viser at kritikken er blitt mer enn halvert (55,82 prosent) på 15 år. Fra 2007 til 2017 (10 år) har det vært en nedgang på 46 prosent, og fra 2017 til 2022 (5 år) har det vært en nedgang på 18,8 prosent.

Tabell 1 Antall kritikker fordelt på kunstområder

Kunstområde:	2007	2017	2022	Prosentnedgang 2007–2022
Litteratur	257	162	136	47 (120)
Musikk	296	139	110	62,8 (186)
Teater	101	58	41	59,4 (60)
Visuell kunst	47	20	24	48,9 (23)
Dans	12	6	4	66,7 (8)
Totalt	713	385	315	55,8 (398)

Aviser i utvalget: Aftenposten, VG, Dagbladet, Dagsavisen, Klassekampen, Dagens Næringsliv og Morgenbladet.

Tabell 1 viser store forskjeller i antall kritikker på de ulike kunstområdene. Antallet kritikker av teater, visuell kunst og særlig dans er mye lavere enn antallet kritikker av litteratur og musikk. Utviklingen viser at det har blitt kuttet mest i musikk- og litteraturkritikk fra 2007 til 2017. Fra 2007 til 2017 var det en nedgang på 157 musikkkritikker og 95 litteraturkritikker. Det har også vært betydelige kutt i teaterkritikken fra 2007 til 2017, og en liten nedgang fra

2017 til 2022. Tallene for visuell kunst og dans er såpass lave at det er vanskelig å gi en god beskrivelse av utviklingen, men fra 2007 til 2017 ser det ut til å ha vært en nedgang, og fra 2017 til 2022 har det vært mindre endringer.

I tabell 2 presenteres utviklingen av antall anmeldelser fordelt på de ulike avisene i utvalget. Her er det også inkludert kritikk om film, tv-serier og spill:

Tabell 2 Antall kritikker fordelt på aviser

Avis:	2007	2017	2022	Prosentnedgang/ -økning 2007–2022:
VG	142	51	22	84,5
Aftenposten	224	69	73	67,4
Dagbladet	204	110	34	83,3
Dagsavisen	159	81	69	56,6
Morgenbladet	38	54	59	55,3
Klassekampen	70	90 ⁵	122	74,3
Dagens Næringsliv (DN)	57	19	28	50,9
Totalt	894	455	407	54,5

Tabell 2 viser at selv om det har vært en nedgang i antall kritikker fra 2007 til 2022, har Klassekampen og Morgenbladet satsset mer på anmeldelser i denne perioden. Tallene for DN og Aftenposten viser en liten økning i antall kritikker fra 2017 til 2022. Dette veier likevel ikke opp for nedgangen fra 2017 til 2022. Avisen med størst nedgang i antall kritikker på papir er Dagbladet, hvor antallet kritikker har gått fra 204 i 2007 til 34 i 2022 (170 kritikker). Aftenposten og VG har også hatt en drastisk nedgang i antall kritikker, og VG har hatt høyest prosentnedgang i perioden, i tillegg til lavest antall kritikker totalt i 2022. Dersom september er gjeldende for alle måneder (bortsett fra juli) i et år, tyder dette på at det er totalt 9834 anmeldelser i 2007, 5005 anmeldelser i 2017 og 4477 anmeldelser i 2022.

Et viktig aspekt er at det kuttes mest i kritikken i de største avisene, mens den øker blant aviser med lavere lesertall. I tillegg har kritikk innenfor noen av kunstområdet helt forsvunnet fra de største avisene. For eksempel var det kritikk om visuell kunst i alle avisene i utvalget i 2007, mens i 2017 var det ingen i VG og Dagens Næringsliv og i 2022 forsvant den også fra Dagbladet. En lignende utvikling var det innenfor dansekritikken der det var flere kritikker om dans i Dagbladet og VG i 2007, men ingen i VG fra 2017 og lavere antall i Aftenposten, og ingen i Dagbladet fra 2022. Teaterkritikken forsvant også fra Dagbladet og VG i 2022. En slik utvikling har mye å si for kritikkens rekkevidde, med tanke på at VG, Dagbladet og Dagens Næringsliv er blant de største avisene med langt høyere lesertall enn for eksempel Morgenbladet og Klassekampen, som satser mer på kritikk.

⁵ Tallene her er fra oktober på grunn av hull i arkivet i Nasjonalbibliotekets nettbibliotek.

4.2 Utvikling i tidsskriftene

Oversikten over antall kritikker i de ulike tidsskriftene i tabell 3 viser at kritikken har doblet seg fra 2007 til 2022:

Tabell 3 Antall kritikker fordelt på tidsskrift

Tidsskrift:	2007	2017	2022
Vagant	27	15	26
Ballade.no	74	57	61
Kunstkritikk.no	85	79	94
Scenekunst.no	0	129	204
Norsk Shakespearetidsskrift	94	119	191
Totalt	280	399	576

Tabell 3 viser at det har vært en økning fra 280 anmeldelser i 2007 til 576 anmeldelser i 2022, som betyr at det var dobbelt så mange anmeldelser i 2022 som i 2007, med en økning på 296 anmeldelser. Fra 2007 til 2017 (10 år) var det en økning på 119 anmeldelser, og fra 2017 til 2022 (5 år) var det en økning på 177 anmeldelser. Det betyr at antall kritikker i tidsskriftene har økt mer de siste fem årene (2017 til 2022) enn i løpet av de ti år årene før det (2007 til 2017). Kritikken får altså mer plass i tidsskriftene samtidig som det kuttes i kritikken i avisene. Økningen i kritikken i tidsskriftene i utvalget veier likevel ikke opp for de store kuttene i kritikken i avisene i utvalget i denne perioden. Mens det i tidsskriftene var en økning på 296 anmeldelser fra 2007 til 2022, indikerer tallene en mulig nedgang på rundt 5300 anmeldelser i avisene i samme periode.

Scenekunst.no og Norsk Shakespearetidsskrift har hatt den høyeste økningen i antall kritikker i perioden, Vagant og Ballade.no har en liten nedgang fra 2007 til 2022, og Kunstkritikk.no øker litt i samme periode.

Tabell 4 viser utviklingen fordelt på de ulike kunstområdene:

Tabell 4 Antall kritikker fordelt på kunstområder

Kunstområde:	2007	2017	2022
Litteratur	30	17	33
Musikk	70	90	106
Teater	81	175	259
Visuell kunst	88	83	97
Dans	9	33	81
Totalt	276	398	576

Oversikten viser at teaterkritikken øker mest i perioden, og at teater er det kunstområdet som har flest anmeldelser. Dansekritikker har størst prosentmessig økning fra 2007 til 2022.

Det kan se ut til at det skrives mer dansekritikk i tidsskriftene enn i avisene i utvalget for 2022, men totalt sett (i avisene og tidsskriftene) har dansekritikken blitt kuttet noe fra 2007 til 2022. Antall kritikker av visuell kunst i tidsskriftene har ikke endret seg nevneverdig fra 2007 til 2022, selv om kritikken av visuell kunst i avisene gikk ned nesten 50 prosent i denne perioden. Antall musikkritikker i tidsskriftene økte noe fra 2017 til 2022, samtidig som musikkritikken i avisene gikk ned over 60 prosent i samme periode. Litteraturkritikken gikk ned fra 2007 til 2017, men gikk opp i 2022. Tallene for litteraturkritikk i tidsskriftene i utvalget er lave, som delvis kan ha å gjøre med at utvalget i undersøkelsen er begrenset til ett litteraturtidsskrift, mens musikk, dans og teater dekkes av flere av tidsskriftene i utvalget.

Karleggingen viser at tidsskriftene øker sin satsning på kritikk, mens det kuttes i kritikken i avisene. I tillegg forflytter kritikken i avisene seg fra de største avisene til mindre aviser. Tidsskriftene i utvalget ser altså ut til å ha fått en større betydning for kritikken de siste 15 årene, men hovedsakelig innenfor scenekunstheltet (teater og dans). I antall veier ikke økningen i kritikken i tidsskriftene opp for kuttene i avisene. Er det likevel en tendens til at kritikken gradvis forflytter seg fra avisene til tidsskriftene? Hva har i så fall en slik forflytning å si for kritikkenes rolle og rekkevidde? I *Kritikerens spøkelse* (2023) skriver Eirik Vassenden at «kritikken er i ferd med å trekke seg tilbake til nisjene». Han peker på en utvikling mot at kritikken isoleres i spesialiserte tidsskrifter og slik mister muligheten til å nå et bredt publikum.

5. Kritikernes stemmer – hva må gjøres?

I de kommende avsnittene presenteres en analyse av intervjuene med de seks kritikerne i utvalget. Hovedformålet har vært å få en forståelse for kritikeres syn på kuttene i kritikken de siste tiårene og hvordan disse kuttene, og andre utviklingstrekk som digitalisering, kan ha påvirket selve innholdet i kritikken. I tillegg har det vært ønskelig å se på forskjeller mellom ulike kunstområder og utfordringer knyttet til rekruttering og mangfold. I siste avsnitt presenteres kritikernes syn på hva som er viktig med kritikk, kritikerens rolle og betydningen av den profesjonelle kritikken i en digital medievirkelighet.

Fordi det er kritikernes egne meninger og beskrivelser som vektlegges i denne delen, vies det mye plass til sitater.

5.1 Kuttene konsekvenser

De siste tiårenes store kutt i kulturkritikken har vakt mye debatt blant kritikere, og mange har beskrevet utviklingen som et tegn på at kritikken står overfor en krise. Men er det nødvendigvis et problem at det kuttes i kritikken? Enkelte har hevdet at kuttene i kritikken ikke har gått på bekostning av kvaliteten, fordi det er den «korte og overfladiske» kritikken det kuttes i (Larsen, I. S., 2017; Sørheim, 2015). I Lunds (2000) undersøkelse, som tar utgangspunkt i utviklingen av kritikken fra 1975/-76 til 1998/-99, finner hun at det var en stor økning i antall kritikker i den perioden, men at det var en utvikling mot at kritikken ble

mer «overflatisk og konsuminnrettet». Hun skriver: «Er det slik at avisene er 'forpliktet' til å dekke så mye som mulig av kulturstoffet? Det ser ut til at det i så fall skjer på bekostning av å legge mer vekt på en noe avgrenset, men grundigere dekning som kunne styrke lesernes forståelse av kunst.» (Lund, 2000:115).

Kritikerne i undersøkelsen betrakter utviklingen nesten utelukkende som negativ for kritikken som fag. Litteraturkritikeren uttrykker det slik:

Anmeldelser fungerer bedre når det er syv av dem enn når det er to av dem. Da får offentligheten et fullere bilde, og kritikken blir en rikere samtale. Jeg synes det er vanskeligere å skrive en anmeldelse selv også, når jeg tenker at dette er det eneste som blir sagt offentlig om denne boka. Det kommer en type ansvar inn, som man ikke kan tenke på når man er kritiker, det nytter ikke å skrive på den måten, men det sniker seg på likevel. Og det er jo ødeleggende. [...] Det er flere sider i Norges største aviser hver eneste lørdag om bøker. Sånn sett så er jeg nok mindre deprimert enn mange kolleger, for jeg føler at det er en naturlig korreksjon. Men for hver enkelt kritiker, og for kritikken som fag og som samtale, så er det kompliserende. Fordi kritikken er skrevet av mennesker, ikke av guder. Hvis man tenker på kritikken som kvalitetsvurderingen av enkeltverk og bare det, så blir den veldig sårbar når det kanskje er en, to eller tre anmeldelser av bøker.

Litteraturkritikeren påpeker at færre anmeldelser fører til at hver enkelt anmeldelse får større definisjonsmakt til å evaluere kvaliteten på kunsten, noe som setter både kritikeren og kunsten/kunstneren i en sårbar posisjon. Litteraturkritikeren sier videre at litteraturkritikken fortsatt har gode vilkår i Norge, og beskriver kuttene som en form for «naturlig korreksjon» fordi «[...] litteraturen har jo vært veldig overdekket [i avisene]».

Kuttene i musikk- og litteraturkritikken i avisene har som tidligere nevnt vært høyest i antall siden 2007, likevel finnes det langt mer kritikk av musikk og litteratur sammenlignet med kritikk av teater, visuell kunst og dans. Kunstkritikeren i utvalget hevder at kutt i kritikken går spesielt utover de «marginale kunstformene» som visuell kunst, fordi de ikke har en like selvsagt plass i avisene som for eksempel litteratur og musikk, og at de derfor er «lettere å kutte i».

Tallene i del 1 av denne undersøkelsen viser at antallet kritikker av dans og visuell kunst er veldig lavt, og at mange danseforestillinger og kunstutstillinger ikke blir anmeldt i avisene i det hele tatt. Dansekritikeren peker på at lav dekning (dvs. et lavt antall anmeldelser) av danseforestillinger påvirker innholdet i kritikken ved at dansekritikeren selv kjenner et ansvar for å skrive så opplysende tekster som mulig, samt å legge inn mange referanser. I tillegg beskriver dansekritikeren at et lavt antall anmeldelser av dans på scener som Dansens hus, Black Box og Scenehuset i Oslo kan påvirke teatrenes legitimitet i offentligheten og i forlengelsen gjøre denne typen scener mer sårbare for kutt:

[...] Hvis det ikke finnes i en offentlig bevissthet, så oppfattes det heller ikke som viktig. Det mener jeg er et problem. Da blir det veldig lett å kutte. Da blir det enklere å ta bort støtte til Black Box teater, for eksempel. [...] Hvis man kutter støtte til de som holder forestillingene sine på Scenehuset, eller på Dansens hus, så blir det bare

Nasjonalballetten igjen. Da blir de alene om å skulle opprettholde både nyskaping, mangfold og tradisjon, og det er veldig mye å forvente! [...] Når det kommer til dans, er det problematisk at de store avisene nesten bare skriver om Nasjonalballetten. Det er frustrerende. De tingene jeg synes er de mest interessante, blir aldri løfta opp i de avisene, og det medfører at folk ikke er klar over de forestillingene.

Dansekritikeren mener at det både skrives for lite om dans og at det er problematisk at det nesten utelukkende er Nasjonalballetten det skrives om i avisene. Både dansekritikeren og teaterkritikeren etterlyser mer kritikk av danse- og teaterforestillinger utenfor de store institusjonsteatrene.

Teaterkritikeren mener også at kuttene i kritikken er uheldig, og påpeker at det har påvirket dekningen av teaterforestillinger i regionene, fordi «[...] riksavisene sender jo ikke kritikere ut lenger. Det er et stort problem». Teaterkritikeren sier dessuten at tidsskriftene har måttet ta et stadig større ansvar for å dekke flere forestillinger i regionene selv om de i utgangspunktet mangler kapasitet til dette. Musikkritikeren beskriver kuttene i kritikken som en «tragedie», og mener i tillegg at musikkritikken har fått mindre spalteplass i avisene.

Landskapet som avtegner seg i møte med kritikernes beskrivelser, er ujevnt. Kuttene i kritikken fremstår likevel som en felles fiende som kritikerne på flere måter allerede opplever konsekvensene av og ønsker å motvirke. Kuttene i kritikken kan også ses i sammenheng med en kommersialisering og digitalisering av mediene.

5.2 «Forenkling av kritikken» og en journalistisk vending i aviser og tidsskrift?

Hva er det som preger innholdet i kritikken i dag? I *Fra Critica til Scenekunst.no – teaterkritikk i 1829, 1938 og 2015* (2018) sammenligner Ole M. Hylland scenekunstkritikken disse årene og finner at det som blant annet utpreger kritikken i 2015 er kritikerens subjektive tilstedeværelse i teksten. I *Eit fuktig såpestykke* peker Merete Jonvik på en mulig affektiv vending i kritikken og konkluderer i sin tekst med at: «Gjennomgangen synleggjer at både affekt, bruk og funksjon står sentralt i kritikarane sine vurderingsprosessar. Det er i så måte sannsynleg at den affektive vendinga i humaniora og bruksvendinga i kunstfeltet har øvd påverknad på kritikarane.» (Jonvik, 2018:397-398). Kritikken står også i et avhengighetsforhold til kunsten og endrer seg nødvendigvis i dialog med den. Men hvordan kan andre forhold påvirke innholdet i kritikken, slik som kutt og digitalisering?

Like før sommeren ble det kjent at NRK hadde besluttet å innføre terningkast på kritikk av litteratur. Protestene lot ikke vente på seg, ikke minst fra litteraturkritikerne i NRK, og reaksjonene kan tjene som eksempel på hvilke motstridende interesser som eksisterer i medielandskapet. Nyheten engasjerte også kritikerne i utvalget og ble brukt som et eksempel på det flere beskriver som en utvikling mot en type «forenkling av kritikken» i avisene. Kunstkritikeren beskriver denne utviklingen som et resultat av at redaksjonene undervurderer både kritikerne og leserne i den digitale medievirkeligheten:

I de siste årene synes jeg at man ser mye mer brutale utslag av en tankegang hvor markedsføring tar mer og mer overhånd. Tidligere i sommer kom nyheten om at NRK

ville begynne å trille terningkast på litteratur. Det er veldig symptomatisk at man har en sånn idé om en nødvendig forenkling. Redaksjonene rundt om stoler i mindre og mindre grad på at en kritiker klarer å formidle et komplisert innhold. Men god kritikk trenger ikke å forenkles. Det handler egentlig om at man ikke må undervurdere folk.

Musikkritikeren beskriver en utvikling mot mer målgrupperettet kritikk i enkelte aviser:

Jeg opplever at min gamle avis har gått mer og mer i retning av at man tenker målgruppe. Man tenker 'hvem er det som faktisk leser anmeldelser, hva er det de faktisk forstår og kan ta til seg'. Det tror jeg er et feilsteg, for man reduserer leseren som vil ha en utfordring. Leseren vil ikke ha det som leseren er klar for å ta imot, leseren vil ha noe mer. Når jeg skriver mine tekster, skriver jeg ikke for en målgruppe, men for en tenkt leser. Mine tenkte lesere er noen som kanskje ikke kan mye om musikk, men som er interessert i å lære seg om musikk. Det er noen som er veldig smart, eller som vil være veldig smart, som får et slags kick av å avkode små språklig intrikate resonnementer, og som får et kick av å lære noe nytt. Min modell-leser eksisterer ikke, men når noen leser mine tekster, er poenget at den personen skal kunne kjenne at 'jeg er denne personen som får det kicket'.

Musikkritikeren mener at «målgrupperettet kritikk» i avisene er feilslått fordi leseren ønsker noe å strekke seg etter. Litteraturkritikeren beskriver også en utvikling mot en forenkling; det er blitt færre komplekse (eller essayistiske) kritikker i avisene, og det er en tendens til at det isteden fokuseres på å skrive «klare, harde, korte anmeldelser». Kritikere stiller seg generelt svært kritiske til en utvikling mot en type «forenkling av kritikken» og mener at redaksjoner undervurderer kritikkenes muligheter i det digitale.

Litteraturkritikeren beskriver videre at digitaliseringen har gitt kritikken et mer «journalistisk preg»:

Det er måten kritikk skrives på, som forandrer seg. Hvilken rolle kritikken spiller, har forandra seg. Det siste kan man eksemplifisere ved at NRK begynner med terningkast, at man forholder seg mye mer direkte til en kommersiell virkelighet og en digital virkelighet. Driveren for de siste ti årenes utvikling er det digitale. At aviser og medier på ulike måter har jobbet for å få kritikken levedyktig digitalt. Og da handler det mye om hvordan den er skrevet. Man kan jo ta noen eksempler: Dagbladet, som vektlegger overskriftspotensialet i kritikken. De gikk jo ut for noen år siden og sa at de ville ha «oppsiktsvekkende bøker» valgt ut til anmeldelser, som jo hørtes veldig dumt ut, men som jeg tenkte mer på som en sånn digital, internet-sk formulering av egentlig de gamle journalistiske kriteriene, om at det vi skriver om skal være aktuelt og relevant. Hvis man brøt det litt ned, så var det ikke så dumt – de oversatte det bare til internet-sk – og det har jo gjort at de prioriterer helt tydelig mye mer av det skikkelig dårlige, og det som i deres øyne er skikkelig bra. Det er Dagbladet-varianten, mens Aftenposten har hatt en mye mer interessant og rar, og jeg tror effektiv måte, å oversette kritikken til internet-sk på. Og det har jo vært å gjøre den radikalt mye mer journalistisk. Altså, de kan vinkle anmeldelser, også inne i selve teksten, på helt andre

ting enn man ville gjort for ti år siden. Selv om det er en roman, så kan det handle om hvilket sakskompleks romanen går inn i.

Det beskrives at en dreining mot en mer «journalistisk kritikk» i avisene har vært en konsekvens av avisenes behov for å tilpasse seg leserne i en digital virkelighet.

Litteraturkritikeren mener det finnes dårlige og gode utslag av dette, hvor et eksempel på det sistnevnte er når litteraturkritikken blir samfunnsmessig relevant ved å trekke linjer mot en større og aktuell kontekst. Litteraturkritikeren mener også at å gjøre kritikken mer journalistisk er en smart og nødvendig måte å få til at kritikken blir lest digitalt. På lignende vis beskriver Vassenden (2023) en utvikling mot at kritikken tilpasser seg mediernes virkemåter, og en tendens til «topicality» eller «temafisering» av kritikken. Han skriver at «et slikt tematisk fokus kan bli et problem dersom spissingen skjer for å treffe et spesielt delbart eller 'hett' emne, eller dersom kritikeren går for langt i å 'ri egne kjepphester'» (Vassenden, 2023:223).

Poeng om at kritikken i avisene har gått i en mer journalistisk retning, støttes av Bjerke og Halvorsen (2018), som beskriver en dreining mot mer journalistisk kulturstoff i mediene. Spørsmålet er om en slik type journalistisk endring preger kritikken innenfor alle kunstområdene, eller om det finnes forskjeller mellom dem. Dansekritikeren påpeker at kritikk av dans ikke er særlig journalistisk orientert, siden den først og fremst skrives i tidsskriftene, og at disse er skjermet fra utviklingen i avisene. Likevel mener dansekritikeren at det er en problematisk tendens i tidsskriftene til å legge seg på et produksjonstempo som minner om avisenes. Og selv om tidsskriftene betraktes som en arena hvor man kan formidle lange og mer dyptgående tekster, essay og kritikker, peker Bjerke og Halvorsen (2018) på at også stoffsammensetningen i tidsskriftene har endret seg over tid. Forfatterne bruker tidsskriftene Ballade.no og Minerva som eksempler, og beskriver at tidsskrifter som har gjennomgått en overgang fra papir- til nettutgivelser, har fått et mer «journalistisk preg» på sakene, at innholdet er blitt mer «allment rettet», og at tidsskrift som «(...) viderefører papirutgivelse ved siden av ett nettidsskrift, i langt større grad viderefører tidsskriftfeltets redaksjonelle arbeidsform og sjangersammensetning» (2018:129).

Bjerke og Halvorsen (2018) skriver også at tellekantsystemet i vitenskapsfeltet de siste 25 årene har bidratt til at færre vitenskapelig ansatte skriver for kulturtidsskrifter, og at akademikerne er blitt erstattet av skribenter som nettopp er mer journalistisk orienterte. Kunstkritikeren beskriver en lignende tendens: Færre kunsthistorikere jobber som kritikere i dag, og det er en tradisjon for at «kunster-kritikere» skriver kritikker, noe kunstkritikeren mener har gitt kunstkritikken et til tider «stuntaktig preg». Samtidig kan kunstner-kritikeren by på interessante stilistiske øvelser og fordelen av å ha innsikt i det praktiske feltet.

5.3 Rekruttering og mangfold

I 2021 publiserte Klassekampen en sak om mangel på mangfold blant teaterkritikere, og viste til at det var få kritikere med «etnisk minoritetsbakgrunn» blant Kritikerlagets medlemmer (Kifle og Krogh, 2021). Kritikerlagets medlemsundersøkelse i 2022 viser at 8 prosent av respondentene oppgir å ha flerkulturell bakgrunn. I Kunstnerundersøkelsen 2019 oppgir 5

prosent av kritikere å være innvandrere og 1 prosent å være «norskfødt med innvandrerforeldre». Til sammenligning er antall innvandrere og barn av innvandrere i hele befolkningen 17 prosent. Altså er andelen kritikere med innvandertilhørighet i disse undersøkelsene lavere enn andelen med etnisk minoritetsbakgrunn i befolkningen generelt.

Rekruttering til kritikeryrket beskrives generelt som utfordrende av flere av kritikere i utvalget, hvorav flere også har eller har hatt redaktøransvar og slikt sett har førstehåndserfaring med rekruttering. Den unge dansekritikeren beskriver veien inn i kritikeryrket som uoversiktlig og sin egen inngang som mer eller mindre tilfeldig. Den unge dansekritikeren hevder at sosial bakgrunn har mye å si for muligheten til å finne veien inn i kritikeryrket, men også for å kunne bli værende over tid:

Jeg føler at det dessverre er lagt opp til at man må ha gått på universitetet, eller at man har foreldre som har gjort det. At man på må ha råd til å være i et yrke som kanskje ikke er det mest stabile. At man tåler det. For eksempel ved at man har en partner med stabil jobb eller bor hos sine foreldre.

Den unge dansekritikeren beskriver at de økonomiske rammene gjør det vanskelig å satse fullt på kritikken, og jobber selv fulltid med annet arbeid og skriver kritikker på fritiden:

At det ikke er faste ansettelse, at man ser at det kuttes, og nå kommer det terningkast, så føler man kanskje at det er skummelt å satse på det fullt og helt. Det føles ikke like trygt og stabilt. Det er helt motsatt [av den andre fulltidsjobben], den er kjempestabil. [...] Jeg elsker dans, kunne ønske jeg kunne levd av dansen, men det føles nesten umulig.

I tillegg til at kutt og kommersialisering gjør det mindre attraktivt å satse på kritikken peker litteraturkritikeren på at kritikeres usikre økonomi og arbeidsforhold kan stå i veien for å rekruttere kulturelt- og sosialt mangfoldig:

Det er nok lang vei til mål, i hvert fall når det er snakk om kulturelle minoriteter, å overbevise om at 'slapp av, du ikke trenger lønn her i livet. Det er så moro å holde på med dette her at det går bra uansett'. Sånn sett er det vanskelig å rekruttere sosialt mangfoldig. Du får ikke en person som er i en materielt prekær situasjon til å akseptere det som et levelig vilkår. Så det er jo nesten umulig, vil jeg tro. Og da tror jeg ikke det hjelper med stipend. Det er jo ett år, og så er du på bar bakke igjen.

Flere av kritikere legger stor vekt på betydningen av å jobbe for mer mangfold blant kritikere. Men hvem bærer ansvaret for å bedre situasjonen, og hvordan bør det gjøres? Litteraturkritikeren mener at redaksjonene bærer mye av ansvaret:

Men så er det jo også et redaksjonelt ansvar, fordi man må akseptere at ikke alle ligner på en selv når man rekrutterer. Man må gå bort fra denne iboende tanken jeg tror jeg har og alle har, om at det finnes én måte å være god på, og det er det man kjenner igjen. Det man er på jakt etter, effekten, det man vil oppnå, er jo en rikere og mer mangfoldig forståelse av kvalitet og verdi.

Litteraturkritikeren antyder at redaksjonene må utvide forståelsen av kvalitet og kriterier for hva som karakteriserer en god kritiker. Den unge dansekritikeren beskriver at man som kritiker med minoritetsbakgrunn også kan oppleve utfordringer når man har «kommet inn»:

Det er litt den minoritetsgreia at det er veldig vanskelig å komme inn. Men når du først er inne, så er det nesten sånn at alle sier 'vil du gjøre det', 'vil du gjøre sånn', 'vil du gjøre det'. Arrangører og redaktører ønsker synlig mangfold, og siden det er få å velge mellom, så er det det samme navnet som går igjen og igjen.

Den unge dansekritikeren peker på en mekanisme hvor kulturelle minoriteter har vanskelig for å etablere seg som kritikere, og hvor man når man først har skaffet seg innpass, blir overlesset med forespørsler. Den unge dansekritikeren mener redaktører må jobbe for å øke antallet kritikere med minoritetsbakgrunn, og at det trengs en mer omfattende «feltsendring» for å bedre situasjonen. Den unge dansekritikeren konkluderer med at det hovedsakelig er redaktørenes ansvar å sikre mer mangfold blant kritikere.

5.4 Hvorfor er det viktig med kritikk?

Med digitaliseringens fremmarsj har mange spurt om kritikerens rolle som en autoritetsfigur, en «ekspert», har blitt svekket, siden teknologien har gjort det mulig for «alle» å være en kritiker. Vassenden (2023:32) beskriver en tendens til økt skepsis til den tradisjonelle kritikken i «de nye offentlighetene». Han sier også at kritikeren av skeptikerne kan forstås som en «[...] irrelevant levning fra fortiden og dens hierarkiske forestillinger om kultur, kvalitet, og verdier, men også en fiende av samtiden og litteraturen.».

Meningene er delte om hva som er viktig med kritikk, og hva som er kritikerens rolle, og en slik uenighet kommer også til uttrykk i intervjuene i denne undersøkelsen. Flere av kritikerne vektlegger betydningen av kritikeren som en «ekspert». Musikkritikeren peker for eksempel på den profesjonelle kritikerens unike politiske funksjon:

Det finnes en politisk grunn til at kritikken er viktig, og det er at vi lever i et samfunn som bruker masse offentlige penger på kunsten. Selvfølgelig er det ikke nok, og selvfølgelig kommer kultursektoren alltid til å klage på at det ikke er nok. Det støtter jeg på alle måter som jeg kan, men ser vi det i et stort perspektiv, så er vi heldige som lever i det samfunnet som vi gjør. I forhold til alle de penger som brukes på kultur, så er det en skam at det skrives så lite kritikk. Kritikeren er den som har ekspertkunnskapen i å kunstnerisk bedømme hvor vellykket et prosjekt er. Om du ser på hvordan kunsten evalueres i offentlige rapporter, handler gjerne et prosjekts vellykkethet om publikum og penger, selv om det viktigste burde være kunsten. Kritikeren har, eller bør i alle fall ha, kompetanse til å foreta vurderingen av den utøvende kunsten på et høyt nivå, og kritikeren skal også ha en formidlingskompetanse. Slike vurderinger som kritikeren gjør om et prosjekts vellykkethet, kan ikke rapportskriveren, den mottagende institusjonen, hvem det nå enn er, stå for. Derfor må vi ha kritikken. Derfor burde det være en selvfølge at det satses mye mer på kritikerstipender fra Kulturdirektoratet. Det burde være selvsagt at de kritikerstipender som finnes blir utvidet til enda flere. Og at kritikeren får flere

roller for å hjelpe det offentlige med denne evalueringen. Det er en politisk grunn. Men det som jeg synes er mye mer spennende, tross alt, det er at kritikeren er bindeleddet mellom musikken, musikklivet, tolkningen, musikkhistorien, mellom det som kunstnerisk står på spill på et høyt nivå, og leseren. Og min oppgave er å invitere leseren inn i de her problemstillingene. Jeg har en høyt satt ambisjon om å gjøre det med hver tekst som jeg skriver. [...]. Kritikken er kort og godt bindeleddet mellom leseren og musikken på et høyt nivå, som ingen andre kan fylle.

I tillegg til at kritikeren som en ekspert har en unik evne til å evaluere kunsten for det offentlige, utgjør kritikeren også et meningsfullt bindeledd mellom kunsten og leseren, sier musikkritikeren. Dansekritikeren fremmer en mer autonom forståelse av kritikerverollen og kritikken som en kunstnerisk praksis i seg selv. Kunstkritikeren sier at kritikken gir rom for å formidle en både subjektiv og faglig fundert opplevelse av kunsten:

Det jeg har lagt vekt på som kritiker, springer først og fremst ut av min egen interesse, entusiasme og nysgjerrighet – det er den lille flammen. Og det er vel egentlig det jeg prøver å gjøre: å formidle hva kunsten vekker i meg selv. Å ha tro på at det også har betydning for leserne, om det så dreier seg om å prøve å formidle nyanser og av og til avanserte tanker, i motsetning til hvordan innhold drives fram av flere redaksjoner nå.

Kunstkritikeren beskriver at egne kritikkidealer står i kontrast til redaktørens prioriteringer. Musikkritikeren adresserer utfordringer knyttet til den digitale utviklingen og fremveksten av nettsider som Amazon.com:

Avisene er noen av de viktigste historisk sett demokratiske institusjonene som vi har. Avisene er viktige fordi det er institusjoner som er redaksjonelle. Det er en redigering, det er et utvalg, og derfor kan aldri frie nettstedet erstatte avisene. Det spiller ingen rolle hvor god en politisk analyse av en selvstendig person er, eller hvor god en kritikk på Amazon.com er, det er ikke redigert, og det er helt avgjørende for hvilken status og betydning en aviskritikk får.

Musikkritikeren vektlegger betydningen av etablerte og redigerte medier fordi de, i kraft av å styres redaksjonelt, representerer mer pålitelige kilder enn for eksempel frie nettsteder og anmeldelser på Amazon.com. Like fullt trekkes det i debatter om kritikkens utvikling frem at slike typer digitale plattformer utfordrer den tradisjonelle kritikkens posisjon, og litteraturkritikeren i utvalget mener at det ofte underkommuniseres hvor utfordrende det er og vil være fremover å sikre kritikkens posisjon i det digitale:

(...) i kritikerlag-sammenheng tror jeg det ofte kan underkommuniseres at det digitale er en utrolig premissgivende form. Hvis man skal tenke større om hvordan kritikk skrives og hva som forandrer seg, så kan det ikke betones sterkt nok at avisen blir mer og mer digital, og vi må få til, for kritikkens skyld, at den blir lest og har et liv, også på skjerm. Det er nesten vanskelig å forestille seg, tror jeg, hvor viktig og omfattende det arbeidet er.

Teaterkritikeren vektlegger også kritikerens ekspertkunnskap, i form av kunsthistorisk kompetanse, og påpeker at kritikk er viktig som kultur- og idéhistoriske dokumenter til ettertiden:

Informasjonsverdien i en anmeldelse gjør at det er en interessant tekst å lese. Da bør en anmeldelse stå seg mange år etter at den ble skrevet og forestillingen hadde premiere. Enten det var Fosse eller Shakespeare, så skulle jo den teksten kunne leses med utbytte, både i forhold til kunstverket, men også at man kanskje formidler noe om tiden og hva det er som på en måte står litt på spill. For da får en anmeldelse en dokumentasjonsverdi som gjør den til kulturhistorie og idéhistorie. [...] Det er fryktelig viktig for både teaterhistorikerne og allmennheten at det er dokumentert, at det er tilgjengelig, og at det er spennende.

Teaterkritikeren påpeker videre at teaterkritikk fyller en særlig viktig funksjon fordi teater i større grad enn for eksempel litteratur og visuell kunst er et kunstuttrykk som foregår her og nå, og derfor vanskelig lar seg dokumentere på en meningsfull måte som er tilgjengelig for allmennheten. Den unge dansekritikeren legger også vekt på betydningen av kritikken som historisk dokument:

Arkivering – jeg er veldig opptatt av det, og i hvert fall med dans. Jeg har sagt det hundre ganger nå: Dans overlever ikke på samme måte, selv om man kan filme det, blir det ikke det samme. Hvordan var det det kjentes, hva var det man snakket om. Det er fint å ha kritikken som et håndfast, konkret bilde av det, for man får ikke det om man ser en video 50 år senere, man ser ikke hva man gjorde, og hva man var opptatt av på den tiden.

Flere av kritikerne i utvalget jobber fulltid som kritikere og betrakter det å være kritiker som en stor del av identiteten sin. Samtidig sier de at det finnes mange ulike måter å være kritiker på i dag. Litteraturkritikeren beskriver for eksempel en tredeling av kritikerne på sin arbeidsplass, som hen mener kan være representativt for kritikere generelt, hvor kun en tredjedel er kritikere som omfattes av Kritikerlagets medlemsundersøkelser, en tredjedel er «akademikerkritikere» som er engasjerte i offentligheten, og en tredjedel er personer som jobber innenfor andre yrker (for eksempel psykologer eller journalister). De to sistnevnte gruppene som er så knyttet til kritikerrollen mener litteraturkritikeren ikke er opptatt av aspekter som kritikeres arbeidsvilkår. Kritikerne trekker frem at et slikt mangfold blant kritikerne er positivt for å fremme ulike perspektiver. Samtidig er de opptatte av at den profesjonelle kritikeren (som omfattes av Kritikerlagets medlemsundersøkelser) er en sentral aktør i dette landskapet og at kritikeres arbeidsforhold må styrkes for å unngå høy gjennomtrekk og tap av kunnskap.

Kritikernes beskrivelser vitner om at kritikkens rolle kan forstås på mange ulike måter. Et slikt uenighetsfellesskap som kritikerne kan sies å utgjøre, kan betraktes som en styrke. Poenget er ikke at alle må ha en omforent forståelse av hva kritikkens rolle er, men at de er lidenskapelig opptatt av kunst og av å bidra til en samtale om kunsten. Kritikerne er mer

enige i synet på at redaksjonelle prioriteringer bidrar til en «forenkling av kritikken», og at denne utviklingen står i kontrast til hvordan de selv ønsker å bedrive kritikk.

6. Konklusjon

Denne rapporten bekrefter at det har blitt kuttet drastisk i kulturkritikken fra 2007 til 2022 blant avisene i utvalget. Kritikken blitt mer enn halvert i disse avisene fra 2007 til 2022 (55,8 prosent nedgang). Fra 2007 til 2017 ble det kuttet 46 prosent, og fra 2017 til 2022 ble det kuttet 18,8 prosent. Om tallene for september måned er gjeldende for alle måneder, vil det bety at det var omtrent 9834 anmeldelser i 2007, 5005 anmeldelser i 2017 og 4477 anmeldelser i 2022.

Det er store forskjeller i antall kritikker på de ulike kunstområdene i avisene. Det publiseres mest kritikk om litteratur og musikk, samtidig er det disse kunstområdene som har hatt mest kutt i perioden. Det er langt færre kritikker av teater og visuell kunst, og særlig av dans. Flere av avisene har sluttet helt å skrive innenfor disse tre kunstområdene. De eneste avisene i utvalget der antallet kritikker har økt fra 2007 til 2022, er Klassekampen og Morgenbladet, som har satset mer på kritikk i denne perioden. Det kuttet mest i aviser med høyest lesertall, og i flere av disse avisene har kritikk om teater, visuell kunst og dans blitt kuttet helt ut. Spørsmålet er hvordan denne utviklingen påvirker kritikkenes rekkevidde.

Blant tidsskriftene i utvalget har kritikken mer enn doblet seg i samme periode, men det er teater- og dansekritikken som har økt mest. Musikk har økt noe, mens antallet kritikker av visuell kunst og litteratur er mer eller mindre uendret blant tidsskriftene i utvalget. Selv om kritikken øker blant tidsskriftene, er antallet lite sammenlignet med kuttene i avisene i utvalget i samme periode. Spørsmålet er likevel om det skjer en forflytning av kritikken fra avisene til tidsskriftene, og fra større aviser til mindre aviser, og hva en slik forflytning i så fall har å si for kritikkenes rolle i offentligheten.

Del 2 av rapporten viser at kritikerne betrakter kutt i kritikken som en negativ utvikling for kritikken som fagområde. Kutt i kritikken bidrar til en mindre mangfoldig samtale om kunsten. Kritikerne beskriver i tillegg en negativ utvikling mot en «forenkling av kritikken» i avisene. Eksempler på dette er innføring av terningkast, mer målgrupperettet kritikk og at redaksjonene nedprioriterer mer komplekse, essayistiske former for kritikk. Disse beskrivelsene gjelder hovedsakelig avisene, men en av kritikerne påpeker også at man i tidsskriftene har en tendens til å legge seg på et produksjonstempo som minner om avisenes. Det beskrives også at kritikken har blitt mer «journalistisk», som betraktes som en delvis positiv og nødvendig utvikling i overgangen til det digitale.

Kritikerne er opptatt av å fremme mer mangfold blant kritikere og mener ansvaret hovedsakelig ligger hos redaktørene. Enkelte mener utviklingen «går i riktig retning», men at det er utfordrende å rekruttere sosialt og kulturelt mangfoldig gitt kritikeres usikre økonomiske forhold. Det påpekes at kutt i og kommersialisering av kritikken og

nedskjæringer i kulturredaksjonene gir inntrykk av dårlige fremtidsutsikter for kritikere og gjør det mindre attraktivt å satse på kritikken. Det beskrives at usikre arbeidsforhold bidrar til høy gjennomtrekk og dermed tap av kompetanse. Kritikerne etterlyser blant annet flere kritikerstipend og økt støtte til tidsskriftene, som beskrives som viktige arenaer for unge kritikere i dag.

Kritikerne fremhever betydningen av den profesjonelle kritikken, og redigerte medier, og peker på at kritikeren innehar en unik posisjon til å evaluere kunsten for det offentlige. I tillegg fungerer kritikeren som et berikende bindeledd mellom leseren og kunsten. Flere fremhever kritikkens viktige funksjon som kilde til kultur- og idéhistorie. Det legges også vekt ved kritikken som en autonom kunstform, som bør få utføres på egne premisser.

Referanser

- Bjerke, L. og Halvorsen, J. (2018). *Norsk kulturråd. Kulturtidsskriftene: en analyse av kulturtidsskriftene i Norge* (p. 192). Fagbokforlaget.
- Dahlstrøm, H.K. og Hognestad, L.I. (2016). Nedbemanning som utfordring for journalistikken. *Norsk medietidsskrift*, 23,2–19. <https://doi.org/10.18261/issn.0805-9535-2016-02-02>
- Hylland O. M., (2018). Fra Critica til Scenekunst.no – teaterkritikk i 1829, 1938 og 2015. I *Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur*. (pp.341-371). Kulturrådet / Fagbokforlaget
- Jonvik, M. (2018) Eit fuktig såpestykke. I *Kvalitetsforhandlinger. Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur*. (pp.373-403). Kulturrådet / Fagbokforlaget
- Kifle, M. og von Krogh, M. (2021, 6. desember). Kritikk mangler mangfold. *Klassekampen*. <https://klassekampen.no/artikkel/2021-12-06/kritikk-mangler-mangfold>
- Kleppe, B. og Askvik, T. (2019). *Kunstnerundersøkelsen*. Kulturdirektoratet / Vigmostad & Bjørke.
- Larsen, I.S. (2017, 24. mai). Kulturjournalistikken har vært i krise lenge. *Minerva*. <https://www.minerva.no/aftenposten-anmeldelser-dagbladet/kulturjournalistikken-har-vaert-i-krise-lenge/167535>
- Larsen, D.E.U. (2017, 11. november). Kutter i kulturkritikken. *Klassekampen*. <https://klassekampen.no/utgave/2017-11-11/kutter-i-kulturkritikken>
- Lund, C. (2000). Kritikkens rom – rom for kritikk? Om kulturstoffets rolle i dagspressen. Rapport nr. 21 (p. 140). Norsk kulturråd.
- Sørheim, S. (2015, 13. mars). Myten om den manglende kritikken. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/i/ywRa/myten-om-den-manglende-kritikken>
- Vassenden, E. (2023). *Kritikerens spøkelse: om kunsten å felle smaksdommer i det 21. århundret*. Pelikanen.

